

Wintersilhouetten

Inleiding

Aan het eind van de herfst, als het laatste blad eenmaal gevallen is en de bloemen uitgebloeid zijn, maakt de tuin een treurige, kale indruk. Vooral na een vroege vorstperiode is het 'gedaan' met de tuin. Toch hoeft dat niet. Hoewel veel planten natuurlijk uitverkoren worden vanwege hun sierwaarde in de zomer is het ook de moeite waard om eens na te gaan wat voor mogelijkheden er in de winter zijn om de tuin visueel aantrekkelijk te houden. In dit Groentje gaat het om de sierwaarde van bomen en struiken, om silhouetten, winterbloeiers en besdragers.

Karakteristieke bomen

In de winter is goed te zien dat elke boom z'n eigen silhouet heeft. Vooral alleenstaande (solitaire) bomen hebben karakteristieke vormen. De linde is herkenbaar aan statig afhangende takken. Kastanjes hebben dikke knoppen en vaak een gedraaide stam, platanen hebben opvallende, als puzzelstukjes afbladderende schors. Beuken zijn herkenbaar aan de lange, spitse knoppen en de gladde stam, eiken hebben juist een gegroefde stam en bolle knoppen op een hoopje bij elkaar. Helaas zijn dit allemaal forse bomen die in maar weinig tuinen tot hun recht komen.

Gelukkig zijn er ook aantrekkelijke kleinere bomen en struiken die wel geschikt zijn voor in tuinen. De berk zal wel zo'n beetje de meest aangeplante boom in tuinen zijn. Meestal is dat de inheemse ruwe of zachte berk, en vaak een kruising daarvan. De berk met de opvallendste stam is de papierberk, *Betula papyrifera*, afkomstig uit Canada. Deze berk heeft een spierwitte stam die in de winter mooi oplicht. De Canadese indianen maakten hun superlichte en sterke kano's van de bast van deze bomen.

De trompetboom (*Catalpa bignonioides*) is een sierlijke boom, die niet al te hoog wordt. In de zomer grote, hartvormige bladeren en witte rechtopstaande bloemtrossen. 's Winters vallen de peulen op die, als lange sperziebonen, blijven hangen.

Naast de bekende esdoornsoorten zoals veldesdoorn (*Acer campestre*), Noorse (*A. platanoides*) en gewone esdoorn (*A. pseudoplatanus*) zijn er een groot aantal veel zeldzamer soorten, die je maar zelden ziet. Hierbij zitten er verschillende met een opvallende schors. Zo heeft *A. davidii* een groene schors met verticale, dunne witte lijnen. Bij oudere bomen worden het grijze barstjes. *A. griseum* heeft een roodachtige schors, die op berkenwijze afschilfert. De Japanse esdoorn (*A. palmatum*) heeft rode twijgen, met helderrode knoppen. Op de groene schors van *A. rufinerve* zit een tekening van lichtbruine ruitjes. *A. capillipes* heeft, korte, horizontale streepjes op de schors waardoor een karakteristiek streep patroon ontstaat.

Kurklijsten geven de takken een dik, onregelmatig uiterlijk. De takken zien er dan veel dikker uit dan ze in werkelijkheid zijn. Vooral *Euonymus alatus*, familie van de inheemse kardinaalsmuts *E. europaeus*, vormt dikke kurklijsten. Ook de veldesdoorn *A. campestre* ontwikkelt deze takversiering.

Wie zich afvraagt hoe de duivelswandelstok (*Aralia elata*) aan z'n naam komt moet hem maar eens beetpakken. De mooie, grijze takken hebben overal gemene scherpe stekels, de knoestige vorm doet de rest. Ondanks de stekels is dit overigens een aanrader, zeker in een kleine tuin. Dit bescheiden boompje wordt niet hoger dan enkele meters. De samengestelde bladeren kunnen wel een meter groot worden en vormen in de zomer een natuurlijke parasol, ze laten zelfs nog behoorlijk wat licht door. Aan het eind van de zomer is er nog de overdadige bloei van grote, witte pluimen. Ook een lugubere naam heeft de doodsbeenderenboom (*Gymnocladus dioica*). Deze, tot de vlinderbloemigen behorende boom, heeft 's winters een opvallend silhouet van dikke, onregelmatig vertakte twijgen. In de zomer vallen de grote, dubbel geveerde bladeren op en de witte bloeiwijze. In de herfst vallen de tot wel 25 cm grote, roodachtige peulen op. Tegen de winter vallen ze af.

Kleurige twijgen

Verschillende struiken hebben fraaie takken die in de winter extra opvallen. Vooral de verschillende kornoeljes staan hierom bekend. Met name *Cornus alba* 'Sibirica', met in de winter helderrood wordende takken, is bekend. De inheemse rode kornoelje (*Cornus sanguinea*) heeft groene takken die 's winters rood kleuren, maar minder fel dan de voorgaande. Geelgroene takken heeft *Cornus stolonifera* 'Flaviramea'. De gele kornoelje (*Cornus mas*) tenslotte heeft weinig opvallend gekleurde takken maar bloeit al vroeg, in februari/maart, met talloze gele bloemen die veel insecten trekken. Doordat de kornoeljes 's zomers tamelijk saaie struiken zijn, kunnen ze goed als achtergrond van eenjarige en vaste planten dienen; als die uitgebloeid zijn, beginnen de kornoeljes pas op te vallen.

Ook wilgen hebben fraaie twijgen, verschillend van geel tot roodbruin. Vooral bij het een- en tweejarige hout van knotwilgen komt dit mooi tot z'n recht. Daarbij komt de bloei van de 'katjes', vroeg in het voorjaar. Deze leveren veel stuifmeel, wat ze aantrekkelijk maakt voor vroeg vliegende bijen. Wilgen doen het vooral goed op vochtige grond. Dankzij het knotten zijn wilgen ook geschikt voor kleine tuinen. Een heel aparte vorm wilg is de bandwilg *Salix sachalinensis* 'Sekka'. Hiervan zijn de twijgen plat en vrij breed, bandvormig vergroeid.

Winterbloeiers

Winterbloeiers verrassen door het contrast tussen de winterse guurheid en de frêle, kwetsbaar ogende bloemen. Een mooi voorbeeld hiervan is de *Prunus subhirtella* 'Autumnalis'. De kleine, witte bloemen komen vaak al in december tevoorschijn. Gooit een vorstperiode roet in het eten dan bloeien ze daarna verder. De opvallendste winterbloeier is natuurlijk de toverhazelaar (*Hamamelis mollis*), de spinachtige bloempjes ontluiken al in januari en februari. Er zijn verschillende kleurvariëteiten. 'Pallida' is heldergeel en geurig. 'Nina' en 'Moonlight' zijn lichtgeel. 'Jelena' is oranje, 'Diana' loopt tegen rood aan. Toverhazelaars verlangen goed doorlatende, humeuze zandgrond, die niet te sterk uitdroogt. Een zonnige plek, ook 's winters, komt de bloei ten goede. Een toverhazelaar kan goed solitair staan, bijvoorbeeld in een gazon. Ook komt een bloeiende toverhazelaar mooi uit tegen een donkere achterwand, bijvoorbeeld tegen donkere, groenblijvende naaldbomen of desnoods een schutting.

Een andere, niet te versmaden winterbloeier is de winterjasmijn (*Jasminum nudiflorum*). Deze kan heel goed tegen een zonnige muur aan groeien. De slappe groene stengels laten zich makkelijk leiden. Ook snoei wordt goed verdragen. Zolang het niet te hard vriest bloeit de winterjasmijn van december tot maart met gele bloemen.

Hazelaar (*Corylus avellana*) kan ook al midden in de winter bloeien. Vaak bloeien verschillende struiken op verschillende momenten, komt er vorst dan is zo het risico gespreid. De bloemen van de hazelaar zijn voor fijnproevers. De mannelijke bloemen zijn de onmiskenbare katjes, geel van het stuifmeel. Aan dezelfde plant zitten de vrouwelijke bloemen. Bolle knopjes met bovenop een hardroze pluimpje, met een loep zijn ze prachtig te zien. Hazelaars groeien graag aan lichte bosranden, maar ook in tuinen zijn ze heel geschikt. Bovendien leveren ze hazelnoten op. De opvallend gedraaide takken van de kronkelhazelaar *C. avellana* 'Contorta' zijn vooral 's winters goed zichtbaar.

Bessen in de winter

De meeste struiken met bessen laten het afweten zodra er vorst overheen is gegaan, als de vogels al niet eerder waren. Dat geldt voor de verschillende bottelrozen, voor de *Callicarpa bodinieri* met lila gekleurde bessen, de vuurdoorn (*Pyracantha coccinea*) en voor tal van andere besheesters. Een uitzondering daarop vormt de Gelderse roos (*Viburnum opulus*). De helder oranje gekleurde bessen blijven lang zitten, en worden pas laat in het seizoen, als er niets anders meer te eten is, door vogels geconsumeerd. Meestal blijven ze de hele winter hangen. Ook na vorst blijven de bessen helderrood, op een plek met een beetje winterzon komen ze prachtig tot hun recht. 's Zomers bloeit de Gelderse roos met witte bloemschermen. De takken van Gelderse roos zijn niet erg sterk en hangen snel over. Zet hem tussen andere struiken voor wat extra steun.

Fraaie bessen, gewaardeerd in kerststukjes, levert de hulst (*Ilex aquifolium*). Bovendien blijft deze kleine boom ook 's winters groen. Hulst is tweehuizig, dus de mannelijke en vrouwelijke bloemen groeien op aparte planten. Om vruchten te krijgen moet u een vrouwelijke plant hebben en een mannelijke struik in de omgeving om voor de bestuiving te zorgen. Hetzelfde geldt voor de venijnboom (*Taxus baccata*), ook deze is tweehuizig. Deze inheemse naaldboom blijft 's winters groen, met een kenmerkende donkergroene kleur en levert rode vruchten. Het vruchtvlees wordt veel door merels gegeten. Wel opletten met kleine kinderen, alle delen van de taxus zijn giftig. Ook klimop (*Hedera helix*) blijft 's winters groen. De bessen rijpen gedurende de winter en kleuren van groen naar zwart.

Naaldbomen

Een groep bomen die in de winter op z'n mooist is, zijn de naaldbomen. In tuinen blijven ze vaak wat onderbelicht, de 'coniferenmuren' en de snel groeiende blauwe ceder (*Cedrus atlantica* 'Glauc') buiten beschouwing gelaten. Naaldbomen hebben ruimte nodig, maar er worden ook enkele dwergvormen gekweekt. Als een naaldboom de ruimte krijgt om uit te groeien dan kan hij, juist in de winter, liefst met sneeuw op de takken, een blikvanger zijn. Bovendien bevatten de kegels van naaldbomen eetbare zaden en vinden vogels tussen de takken schuil- en nestelgelegenheid. De bekende kerstboom (*Picea abies*) heeft vrij korte, heldergroene naalden. Pas als de boom flink uitgegroeid is, komen in de top de vrij lange, bruine kegels. De Kaukasische spar (*P. orientalis*) heeft donkergroene, glimmende naalden die dicht opeen op de takken staan. De zilversparren van het geslacht *Abies* zijn heel sierlijk. De kegels staan als kaarsjes boven op de takken, ook al bij vrij jonge bomen. Ze vallen niet in z'n geheel af zoals bij kegels van de picea's, maar de schubben laten stuk voor stuk los.

Jeneverbes (*Juniperus communis*) is een tamelijk trage groeier. Dat maakt het een geschikte soort in de tuin, evenals de al eerder genoemde taxus. De dicht op elkaar staande, enigszins stekelige, naalden leveren nestelgelegenheid voor vogels. De bessen zijn niet erg opvallend; kleine vruchtjes die langzaam zwart kleuren.

Tekst: Machteld Klees